

УДК 338.22 : 316.43
DOI 10.15673/ie.v14i1.2270

Нікішина О.В.

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
завідувачка відділу ринкових механізмів та структур
ДУ «Інститут ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України»
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: ksenkych@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7172-3551

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В ПЕРЕРОБНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ*

У статті обґрунтовано доцільність оцінки екологічної компоненти соціально відповідального бізнесу на макрорівні в координатах сталого розвитку держави відповідно до сучасного наукового підходу. Розроблено методичні рекомендації до оцінки соціальної відповідальності суб'єктів переробної промисловості та систему економіко-екологічних індикаторів сталого розвитку. Авторський внесок в оціночну систему визначається секторальними індикаторами ресурсної та екологічної ємності валової доданої вартості, а також специфічними індикаторами, що поєднують інвестиційну та екологічну складові. На основі розроблених методичних рекомендацій проведено оцінку екологічної компоненти соціально відповідального бізнесу в переробній промисловості України, експертну та комплексну оцінку позиціонування сектору за його внеском у сталий розвиток держави. Визначено сучасні тренди сталого розвитку переробного сектору, обґрунтовано головні напрями і заходи розвитку соціально відповідального бізнесу в умовах нестабільності.

Ключові слова: переробний сектор, соціально відповідальний бізнес, природне середовище, сталий розвиток, оцінка, індикатори, валова додана вартість, екологічна ємність.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В сучасних умовах турбулентності забезпечення сталого розвитку національної економіки передбачає визначення імперативів та впровадження адаптивних механізмів розвитку соціально відповідального бізнесу (*дали – СВБ*) з урахуванням вимог мінливого ринкового середовища та особливостей окремих секторів. В Україні СВБ перебуває на етапі розвитку. Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 р. [1], СВБ визначає відповідальну поведінку суб'єктів господарювання за вплив їх рішень і дій на суспільство, навколишнє природне середовище, яка сприяє сталому розвитку суспільства. При цьому зазначається, що розвиток СВБ є добровільною діяльністю суб'єктів, спрямованою, зокрема, на мінімізацію шкідливого впливу на природне середовище, створення довіри між бізнесом, суспільством і державою [1].

Слід зазначити, що учені виокремлюють два етапи розвитку підходів до визначення сутності СВБ

[2, 3, 4]: (1) традиційний з акцентом на «обов'язковість» та економічну ефективність (XX ст.); (2) сучасний з акцентом на «добровільність» діяльності суб'єктів господарювання, захист довкілля, розширення кола стейкхолдерів за рахунок місцевих громад (XXI ст.). На думку С. Мельник, СВБ можна трактувати як спосіб управління бізнес-процесами з метою забезпечення позитивного впливу на суспільство [2]. Стандарт ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності» [5] акцентує увагу на відповідальності підприємств за вплив прийнятих рішень на суспільство й довкілля, а також відкрите й чесне ведення бізнесу, сприяння підвищенню рівня добробуту населення тощо. Даний документ виділяє сім сфер соціальної відповідальності підприємств, а саме: організаційне управління, права людини, трудові відносини, довкілля, сумлінні ділові практики, проблеми, пов'язані зі споживачами, та соціально-економічний розвиток суспільства [5]. Відтак, екологічна сфера є невід'ємною складовою СВБ відповідно до сучасного наукового підходу, оцінка якої в координатах сталого розвитку секторів економіки обумовлює необхідність

* Публікацію підготовлено в межах НДР «Імперативи соціально відповідального бізнесу на засадах екологізації економіки» за рахунок коштів бюджетної програми «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (КПКВК 6541230)

розробки нового методичного забезпечення.

Аналіз останніх публікацій по проблемі.

Теоретико-методичні засади соціальної відповідальності підприємств висвітлено в працях О.Ю. Березіна, О.В.Ворона, Х.Р. Гальчак [4], Грициної, В.А. Євтушенко, Т.П. Лепіхіної, С. Мельник [3], Д.Г. Перекрестова, В.В. Смачило [6], Н.А. Товми, М.Фурса та ін. науковців. Множину існуючих методологічних підходів до оцінки СВБ можна розділити на такі групи: методики соціальної звітності, індексний і рейтинговий методи, кількісні та якісні методи [6]. На мікрорівні для оцінки соціальної відповідальності суб'єктів господарювання учені, як правило, використовують кількісно-якісні методи та експертні оцінки. Так, В.В. Смачило для оцінки соціальної відповідальності будівельних підприємств розробив систему показників [6, с.166], структурованих у розрізі семи головних сфер СВБ відповідно до ISO 26000 [5]. Напрям «Довкілля» поєднав п'ять індикаторів (зокрема, сума інвестицій в довгострокові екологічні проекти, частка витрат на природоохоронні заходи в інших операційних витратах, сума сплаченого екологічного податку до суми нарахованого) для оцінки екологічної діяльності підприємств. На наш погляд, цих показників замало для всебічної оцінки екологічної компоненти

СВБ як на мікро-, так і макрорівнях. Відтак, постає необхідність у розробці методичного забезпечення для комплексної оцінки екологічної сфери СВБ окремих секторів економіки (макрорівень) на засадах сталого розвитку з використанням як національних індикаторів сталого розвитку [7], так і нових економіко-екологічних показників [8].

Формулювання цілей дослідження. Мета статті – розробка методичних рекомендацій і системи індикаторів для оцінки екологічної компоненти соціально відповідального бізнесу в переробній промисловості на засадах сталого розвитку, здійснення комплексної та експертної оцінки впровадження Цілей сталого розвитку (*дали – ЦСР*) в переробному секторі України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. У системі Цілей сталого розвитку значною є роль переробної промисловості у впровадженні завдань ЦСР 9 «Промисловість, інновації, інфраструктура», ЦСР 6 «Чиста вода та належні санітарні умови», ЦСР 12 «Відповідальне споживання та виробництво» [7]. Методичні рекомендації до оцінки соціально відповідального бізнесу в переробному секторі на засадах екологізації та сталого розвитку економіки, розроблені автором, представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Методичні рекомендації до оцінки соціально відповідального бізнесу в переробній промисловості на засадах екологізації та сталого розвитку*

Завдання та Цілі сталого розвитку	Індикатори
1. Рівень інвестиційного забезпечення раціонального природокористування в переробному секторі	1. Індекс загальних витрат на охорону навколишнього природного середовища (НПС) переробної промисловості, у % до 2015 р. * 2. Частка сукупних витрат переробної промисловості у загальних витратах на охорону НПС в економіці, %* 3. Частка капітальних інвестицій на охорону НПС у загальних капітальних інвестиціях переробної промисловості, %* 4. Частка загальних витрат на охорону НПС у валовій доданій вартості переробної промисловості, %* 5. Зміни видової структури сукупних витрат на охорону НПС в переробній промисловості, %* 6. Зміни структури капітальних інвестицій на охорону НПС в переробній промисловості за видами природоохоронних заходів, %*
2. ЦСР 9 «Промисловість, інновації інфраструктура» Завдання 9.5 «Створити фінансову та інноваційну інфраструктуру»	7. Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі продукції переробної промисловості, %* *
3. ЦСР 6 «Чиста вода та належні санітарні умови» Завдання 6.4. «Підвищити ефективність водокористування».	8. Частка переробної промисловості у загальному обсязі забору прісної води секторами економіки, % * 9. Частка переробної промисловості у загальному обсязі використання прісної води секторами економіки, % * 10. Водоемність ВДВ переробної промисловості, куб.м. забраної прісної води на 1000 грн. ВДВ (у постійних цінах 2016 р.) * 11. Індекс водоемності ВДВ переробної промисловості, % до 2016 р.*
4. ЦСР 7 «Доступна та чиста енергія» Завдання 7.4 «Підвищити енерго-ефективність економіки»	12. Сукупна частка промисловості у загальному обсязі кінцевого енергоспоживання в Україні, %* 13. Частка переробної промисловості у загальному обсязі використання електроенергії секторами економіки, %*

Продовження табл.1

Завдання та Цілі сталого розвитку	Індикатори
<p>6. ЦСР 12 «Відповідальне споживання та виробництво» Завдання 12.1 «Знизити ресурсоємність економіки». Завдання 12.4 «Зменшити обсяг утворення відходів і збільшити обсяг їх переробки та повторного використання»</p>	<p>14. Індекс утворених відходів у переробній промисловості, % до 2015 р. *</p> <p>15. Частка переробної промисловості у загальному обсязі утворених відходів, %*</p> <p>16. Відходоємність ВДВ переробної промисловості, кг на 1000 грн. ВДВ (у постійних цінах 2016 р.) *</p> <p>17. Індекс відходоємності ВДВ переробної промисловості, % до 2016 р.*</p> <p>18. Індекс викидів діоксиду вуглецю від стаціонарних джерел забруднення в переробній промисловості, % до 2015 р. *</p> <p>19. Частка переробної промисловості у загальному обсязі викидів діоксиду вуглецю від стаціонарних джерел забруднення, %*</p> <p>20. Вуглецевоємність ВДВ переробної промисловості, тонни на 1000 грн. ВДВ (у постійних цінах 2016 р.) *</p> <p>21. Індекс вуглецевоємності ВДВ переробної промисловості, % до 2016 р.*</p> <p>22. Частка капітальних інвестицій (КІ) на охорону атмосферного повітря переробної промисловості у загальному обсязі КІ на охорону атмосферного повітря та проблем зміни клімату, %*</p> <p>23. Обсяг КІ на охорону атмосферного повітря переробної промисловості на 1 т викидів діоксиду вуглецю у секторі, грн. / т*</p>

* індикатор запропоновано автором;

** індикатор за джерелом [7]; НПС – навколишнє природне середовище.

Використовуючи запропоноване методичне забезпечення, проведемо оцінку СВБ в переробному секторі України в координатах сталого розвитку.

За даними Держстату, у 2019 р. величина сукупних витрат на охорону природного середовища в переробній промисловості склала 11,68 млрд. грн., з них 35,8 % (4,2 млрд. грн.) припадало на капітальні

інвестиції, 64,1 % (7,49 млрд. грн.) – на поточні витрати (таблиця 2). За 2015-2019 рр. питома вага капітальних інвестицій збільшилася з 28,1 % до 35,8 %, темп приросту поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища (69,3 %) є нижчим індикатора для капітальних інвестицій (141,8 %).

Таблиця 2

Обсяги інвестицій на охорону навколишнього природного середовища (НПС) в переробній промисловості України *

Показники	Роки					2019р. у % до 2015 р.
	2015	2016	2017	2018	2019	
1. Капітальні інвестиції на охорону НПС, млн. грн.	1730,9	2832,5	2551,6	3447,6	4184,5	241,8
2. Поточні витрати на охорону НПС, млн. грн.	4425,1	4914,2	5453,1	6876,2	7493,2	169,3
3. Усього сукупні витрати на охорону НПС, млн. грн. (1+2)	6156,0	7746,7	8004,7	10323,8	11677,7	189,7
4. Частка сукупних витрат переробної промисловості у загальних витратах на охорону НПС в економіці, %	25,03	23,84	25,42	30,02	26,70	X
5. Частка капітальних інвестицій на охорону НПС у загальних капітальних інвестиціях переробної промисловості, %	3,88	5,15	3,62	3,88	4,04	X
6. Частка сукупних витрат на охорону НПС у ВДВ переробної промисловості, %	2,60	2,66	2,22	2,51	2,84	X

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України [9,10, 11]

У звітному році частка переробної промисловості в загальних екологічних витратах в економіці України досягла 26,7 % (з них 16,6 % припадало на металургійне виробництво, 2,6 % – виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення); це є найвищим показником серед секторів національної економіки. У загальних капітальних інвестиціях переробної промисловості екологічна складова досягає 4,04 % і починаючи з 2017 р. перманентно зростає. У валовій доданій вартості сектору питома вага його сукупних

екологічних витрат досягає 2,84 %, що на 0,24 % вище рівня 2015 р.

У видовій структурі сукупних витрат на охорону природного середовища в переробній промисловості України 62,2 % припадає на металургійне виробництво, 5,4 % – виробництво харчових продуктів, 9,7 % – виробництво коксу та продуктів нафтопереробки, 22,7% – інші види (рис. 1). За 2015-2019 рр. металургійне і харчове виробництва зросли на 4,1 % і 2,1 % відповідно, натомість скоротилося виробництво коксу на 3,7 %.

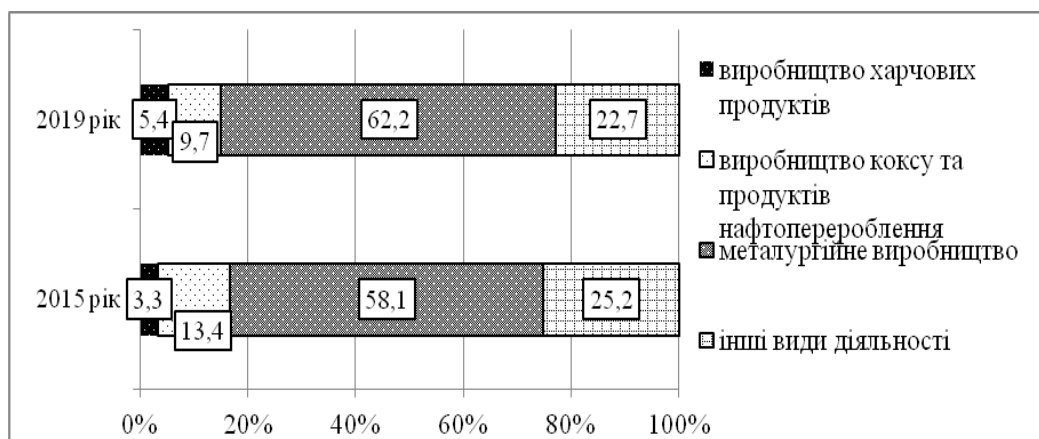

Рис. 1. Видова структура сукупних витрат на охорону природного середовища в переробній промисловості України *

* укладено автором за даними Державної служби статистики України [9, 11]

У структурі екологічних капітальних інвестицій переробної промисловості в 2019 р. 84,2 % припадало охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату, 8 % – поводження з відходами, 7,5 % – очищення зворотних вод (таблиця 3). За 2018-2019 рр. відбулися структурні зміни капінвестицій в напрямі

зменшення питомої ваги фінансування очищення зворотних вод (на 1,5 в.п.) та поводження з відходами (на 1,7 в.п.) й збільшення інвестицій на охорону атмосферного повітря (на 3,8 в.п.), що відображає певну зміну пріоритетів екоінвестування в секторі.

Таблиця 3

Структура екологічних капітальних інвестицій в переробному секторі за видами заходів *

Види природоохоронних заходів	Обсяги, тис. грн.		Структура, %		
	2018 р.	2019 р.	2018 р.	2019 р.	Динаміка змін (+,-)
1. Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	2771079,3	3524042,4	80,4	84,2	+3,8
2. Очищення зворотних вод	308997,5	313567,3	9,0	7,5	-1,5
3. Поводження з відходами	334670,3	336172	9,7	8,0	-1,7
4. Захист і реабілітація ґрунту	2109,1	3100,6	0,1	0,1	X
5. Інші заходи	30723,4	7611,7	0,9	0,2	-0,7
Всього:	3447579,6	4184494	100,0	100,0	X

* розраховано автором за даними Державної служби статистики України [12]

Переробна промисловість є найбільш активним сектором національної економіки в напрямі впровадження інновацій. У 2019 р. частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової у підприємств переробного сектору досягла 1,9 %, у

т.ч. в підсекторі виробництва машин й устаткування вона склала 8,1 %, виробництва комп'ютерів – 6,3 %, поліграфічної діяльності – 6,3 %, металургійному виробництві – 3,2 % (таблиця 4).

Таблиця 4

Динаміка частки реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, % *

Види економічної діяльності	Роки				Зміни (+, -)
	2015	2017	2018	2019	
Усього промисловість	1,4	0,7	0,8	1,3	-0,1
1. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1
2. Переробна промисловість, всього, в т.ч.	2,1	1,2	1,3	1,9	-0,2
виробництво харчових продуктів	1,2	0,6	0,8	0,9	-0,3
виробництво напоїв	2,6	3,2	3,1	2,3	-0,3
виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	0,1	0,2	3,6	0,2	+0,1
поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації	3,8	3,1	7,7	6,3	+2,5
виробництво неметалевої мінеральної продукції	0,3	0,9	1	0,7	+0,4
металургійне виробництво	2,2	0,9	0,5	3,2	+1,0
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	6,4	3,1	5,8	6,3	-0,1
виробництво електричного устаткування	6,1	2,5	3,3	4,1	-2,0
виробництво машин і устаткування	7,7	3,5	2,6	8,1	+0,4
виробництво автотранспортних засобів	4,3	2,3	5	5,6	+1,3
виробництво інших транспортних засобів	5,9	5,4	5,3	1,6	-4,3
виробництво меблів	2,8	0,7	2,2	1,0	-1,8
3. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0	0	0	0	X
4. Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0	0	0	0	X

* укладено автором за даними Державної служби статистики України [13, 14]

Рівень частки реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової в переробній промисловості та її провідних підсекторах є вищим рівня середнього показника по економіці, однак значно нижчим цільового орієнтира 2025 р. в 10 %. За 2015-2019 рр. відбулися позитивні зміни в напрямі зростання індикатора в поліграфічній діяльності (на 2,5 в.п.), металургійному виробництві (на 1 в.п.), випуску автотранспортних засобів (на 1,3 в.п.); знижувальну динаміку мав індикатор в виробництві інших транспортних засобів (на 4,3 в.п.) та меблів (на 1,8 п.). У цілому по переробній промисловості за досліджуваний період індикатор скоротився на 0,2 в.п. (див. табл. 4). Загалом рівень і динаміка індикаторів сталого розвитку, що характеризують стан виконання завдання 9.5 «Створити фінансову та інноваційну інфраструктуру» ЦСР 9 в Україні, є значно нижчими цільових орієнтірів 2025 р. та є інвестиційно незабезпеченими.

Переробна промисловість є одним із низьководоємних секторів національної економіки. У 2019 сукупна частка добувної й переробної промисловості у загальному обсязі забору прісної води складала 10,9 %, з них 8 % припадає на металургійну промисловість, 0,6 % – хімічну й нафтохімічну, 0,5 % – харчову. У загальному обсязі використання прісної

води в Україні питома вага добувної й переробної промисловості в 2019 р. досягла 9,94 %, з них 6,83 % займає металургійна промисловість [9, 17].

У звітному році питома вага металургійної промисловості в сукупному обсязі забору прісної води досягла 8 %, збільшившись порівняно з попереднім роком вдвічі. В сукупному обсязі використання прісної води частка металургійної промисловості досягла 6,8 %, скоротившись порівняно з 2015 р. на 1 в.п. (рис. 2).

Величина індикатора водоемності добувної й переробної промисловості в 2019 р. склала 2,78 куб. м. забраної прісної води на тис. грн. валової доданої вартості (далі - ВДВ) у постійних цінах 2016 р., збільшившись порівняно з 2016 р. на 43,2 % [8, с. 42].

Промисловий сектор є найбільшим споживачем енергії в Україні. У 2019 р. в структурі кінцевого енергоспоживання він посів перше місце із часткою 32,7 %, друге місце зайняв сектор домогосподарств (28,4 %), третє – транспорт (20,4 %). У 2019 році промислові підприємства спожили 16126 тис. т н.е. енергії, що на 1,7 % менше рівня 2015 р. [9, 11]. За досліджуваний період питома вага промисловості в секторальній структурі кінцевого енергоспоживання в Україні істотно не змінилася (зросла на 0,4 в.п.).

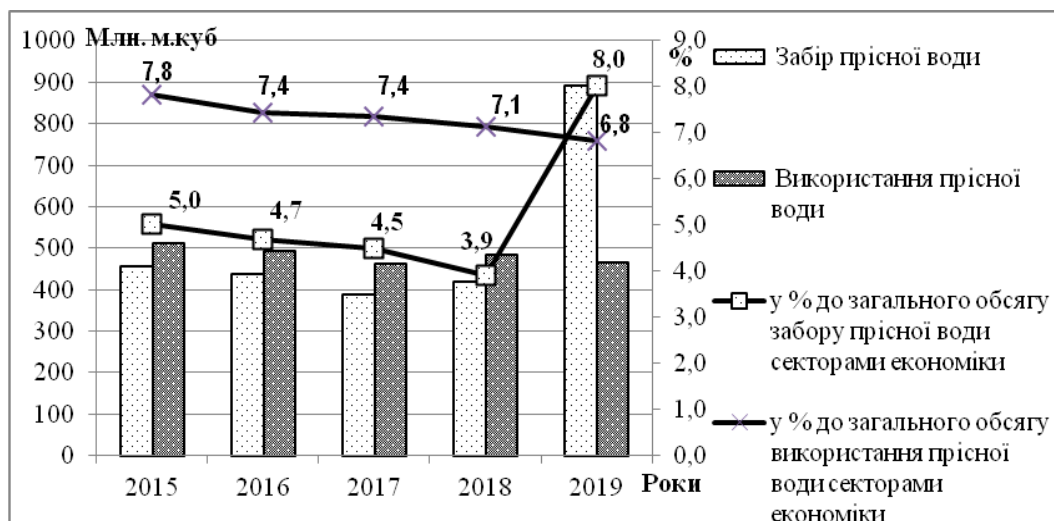

Рис. 2. Динаміка часток металургійної промисловості у загальному обсязі забору та використання прісної води секторами економіки України*

* розраховано за даними Державної служби статистики України [10, 11]

У секторальній структурі використання електроенергії в національній економіці переробна промисловість посідає перше місце із часткою 42 %, з неї

майже 21 % припадає на металургійне виробництво, 4,5 % – на виробництво харчових продуктів (таблиця 5).

Таблиця 5

Секторальна структура використання електроенергії в Україні, %*

Сектори	Роки					Динаміка змін (+, -)
	2015	2016	2017	2018	2019	
1. Сільське, лісове та рибне господарство	3,36	2,63	2,71	2,79	2,71	-0,65
2. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	17,51	13,94	13,53	13,49	13,68	-3,84
2.1. у т.ч. добування металевих руд	12,21	10,03	10,00	9,84	9,99	-2,22
3. Переробна промисловість, всього, у т.ч.:	46,75	41,64	40,49	41,66	41,95	-4,80
3.1. Виробництво харчових продуктів	4,36	3,75	4,02	4,36	4,49	+0,13
3.2. Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	1,20	2,50	0,95	1,07	0,93	-0,27
3.3. Металургійне виробництво	25,26	21,92	21,35	21,23	20,98	-4,27
4. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	5,29	18,75	18,13	17,83	17,58	+12,29
5. Водопостачання; каналізація, поводження з відходами, всього, у т.ч.	4,46	3,13	3,05	3,00	3,75	-0,71
6. Будівництво	0,61	0,52	0,54	0,56	0,56	-0,05
7. Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1,80	1,87	2,70	2,30	2,09	+0,29
8. Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	8,77	7,27	7,88	7,62	7,09	-1,68
9. Професійна, наукова та технічна діяльність	0,53	0,90	1,19	0,36	0,37	-0,16
10. Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	2,21	2,08	2,21	2,05	2,02	-0,19
11. Інші сектори економіки	8,71	7,25	7,55	8,33	8,21	-0,50

* розраховано за даними Державної служби статистики України [9, 15]

У 2019 р. переробний сектор спожив 37250,3 млн. кВт-год. електроенергії, що на 5,2 % вище рівня 2015 р. За досліджуваний період частка переробної промисловості у загальному обсязі використання електроенергії секторами економіки скоротилася на 4,8 в.п., у т.ч. металургійного виробництва – на 4,3 в.п., що пов'язано, зокрема, зі скороченням обсягів промислового виробництва в Україні.

У секторальній структурі утворених відходів в Україні переробна промисловість посідає друге місце із часткою 7 %, з них 4,9 % припадає на металургійне виробництво [8, с. 52]. За 2015-2019 рр. питома вага переробного сектору зменшилася з 9,9 % до 7 %, обсяг утворених відходів скоротився на 0,8 % (у металургійному виробництві він зріс на 3,8 %). Індикатор відходоємності ВДВ переробної промисловості в 2019 р. досягнув 98,6 кг / тис. грн. у порівнянних цінах 2016 р., зменшившись порівняно з базовим періодом на 1,4 % [8, с. 54]. Рівень секторального індикатора відходоємності ВДВ досягає 58 % від загального показника.

Переробна промисловість чинить антропогенний вплив на стан природного середовища, впливаючи не тільки на відходоємність, але й вуглецевоємність національної економіки. Динаміка цих економі-

ко-екологічних показників дозволяє визначити ступінь впровадження завдання щодо скорочення ресурсоємності економіки в межах ЦСР 12 «Відповідальне споживання й виробництво» [7, с.92]. В Україні в 2019 р. викиди діоксиду вуглецю від стаціонарних джерел забруднення склали 121,28 млн. т, зменшившись порівняно з 2015 р. на 12,7 %. За обсягами викиду CO₂ переробна промисловість займає друге місце із часткою 40,2 % (з них 26,4 % припадає на металургійне виробництво); перше місце займає енергосектор із часткою 52,2 % [11, 15].

У 2019 р. показник вуглецевоємності ВДВ в переробній промисловості досягнув 156,42 т / грн., перевищивши рівень середнього показника по економіці в 3,4 рази (рис. 3). За досліджуваний період тенденція до скорочення вуглецевоємності ВДВ притаманна енергетичному та переробному секторам; інші сектори демонструють незначне зростання цього економіко-екологічного показника. Слід зазначити, що індекс вуглецевоємності ВДВ переробного сектору (74,6 %) не тільки досягнув цільового орієнтиру 2025 р. (80 %), але й покращив його, що є свідченням успішності впровадження завдання 12.1.1 ЦСР 12 в переробній промисловості.

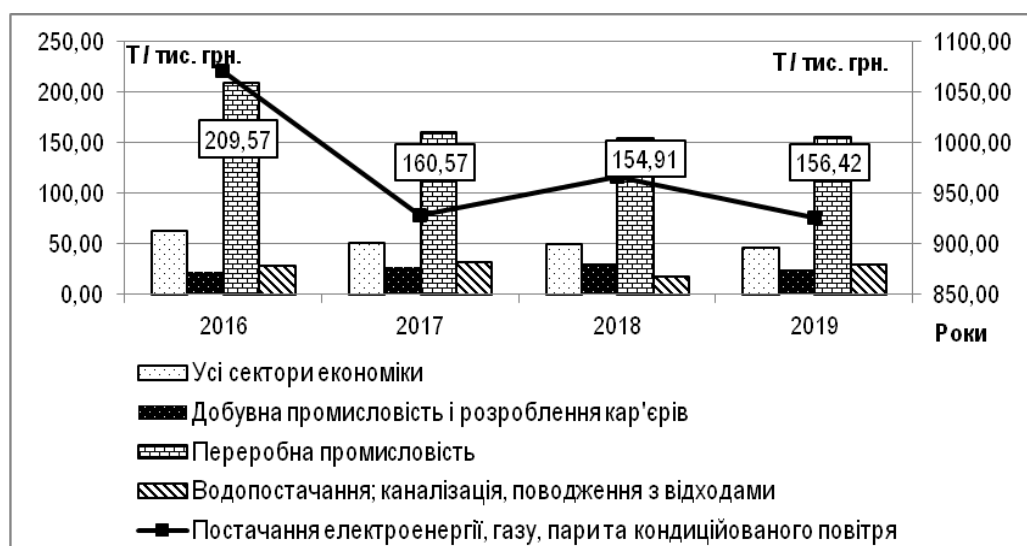

Рис. 3. Динаміка секторальної вуглецевоємності ВДВ в Україні, т / тис. грн. у постійних цінах 2016 р.*
* побудовано автором за даними [8, с. 64]

У секторальній структурі капітальних інвестицій на охорону атмосферного повітря в 2019 р. 82,4 % припадало на переробну промисловість, у т.ч. 71,5 % – металургійне виробництво, 13 % – сектор енергопостачання, 4 % – добувну промисловість і розроблення кар'єрів, 0,03 % – сільське господарство (таблиця 6). У 2019 р. відбулися структурні зміни в напрямі зростання частки переробної промисловості на 3,4 в.п. на фоні зниження питомої ваги енергетичного сектору на 1,4 в.п. Частка сільського господарства є незначною, однак вона динамічно зростає.

За 2018-2019 рр. рівень капітальних інвестицій на охорону атмосферного повітря в переробній промисловості досягнув 57,9 і 72,2 грн./ т, що вдвічі вище середньої величини індикатора по економіці (27,7 і 35,3 грн./т відповідно). В сегменті добування металевих руд у звітному році обсяг капітальних інвестицій на охорону атмосферного повітря і проблем зміни клімату склав 95,4 грн./т, що є найвищим показником серед секторів національної економіки (рис. 4).

Таблиця 6

Динаміка та структура секторальних капітальних інвестицій на охорону атмосферного повітря і проблем зміни клімату в Україні*

Сектори економіки	2018 р.		2019 р.		2019 р. у % до 2018 р.
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	
1. Усі сектори	3505920,6	100,0	4276768	100,0	122,0
2. Сільське, лісове та рибне господарство	126,3	0,004	1125,0	0,026	у 8,9 р.
3. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	110250,2	3,1	171387,0	4,0	155,5
3.1. у т.ч. добування металевих руд	103804,9	3,0	170407,9	4,0	164,2
4. Переробна промисловість	2771079,3	79,0	3524042,4	82,4	127,2
4.1. Виробництво харчових продуктів	7581,2	0,2	16911,1	0,4	223,1
4.2. Металургійне виробництво	2305438,0	65,8	3058025,1	71,5	132,6
5. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	491620,5	14,0	538212,5	12,6	109,5
6. Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	70,8	0,002	91,9	0,002	129,8
7. Інші види діяльності	132773,5	3,8	41908,8	1,01	31,6

*розраховано за даними Державної служби статистики України [9]

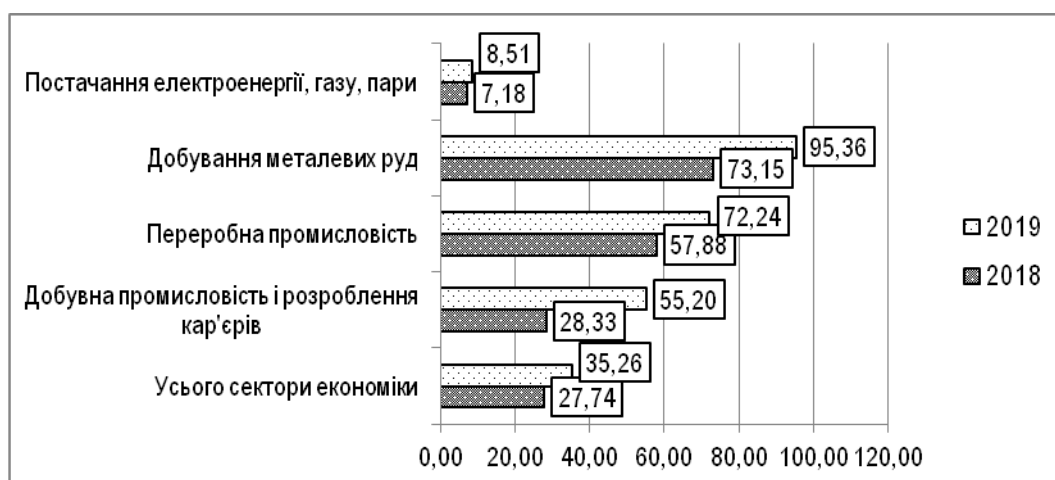

Рис. 4. Індикатор капітальних інвестицій на охорону атмосферного повітря на одну тону викидів діоксиду вуглецю, грн./т.*

*розраховано автором за даними Державної служби статистики України [9]

Загалом у 2019 р. переробна промисловість, що генерує 40,2 % обсягів викидів діоксиду вуглецю від стаціонарних джерел забруднення, інвестувала 72,24 грн. на одну тону CO₂, тоді як енергетичний сектор, що утворює 52,2 % викидів діоксиду вуглецю у державі, – всього 8,51 грн. / т. Такі співвідношення є наочним свідченням недостатності інвестування заходів охорони атмосферного повітря у найбільш вуглецевому енергетичному секторі національної економіки.

Для комплексної оцінки екологічної компоненти СВБ у переробній промисловості та її впливу на

впровадження завдань і Цілей сталого розвитку в Україні використаємо експертний метод. Слід підкреслити, що експертні оцінки підлягали загальні (однак не специфічні) показники сталого розвитку, які притаманні усім секторам економіки, що формує аналітичне підґрунтя для здійснення порівняльного міжсекторального аналізу та ідентифікації місця і ролі кожного сектору в сталому розвитку держави.

Результати проведеного експертного опитування наведено в науковій доповіді [8, с. 77-82]. Для переробного сектору притаманний достатній рівень реалізації завдань щодо інвестиційної підтримки

раціонального природокористування та зниження екодеструктивного впливу на стан природного середовища; за напрямками екологічних інновацій та сталого використання складових природно-ресурсного потенціалу переробна промисловість отримала серед-

ню оцінку, що є свідченням нереалізованого потенціалу її сталого розвитку.

Місце і роль переробної промисловості в сталому розвитку держави дозволяє визначити комплексна оцінка позиціонування секторів національної економіки за їх внеском у сталий розвиток (рис. 5).

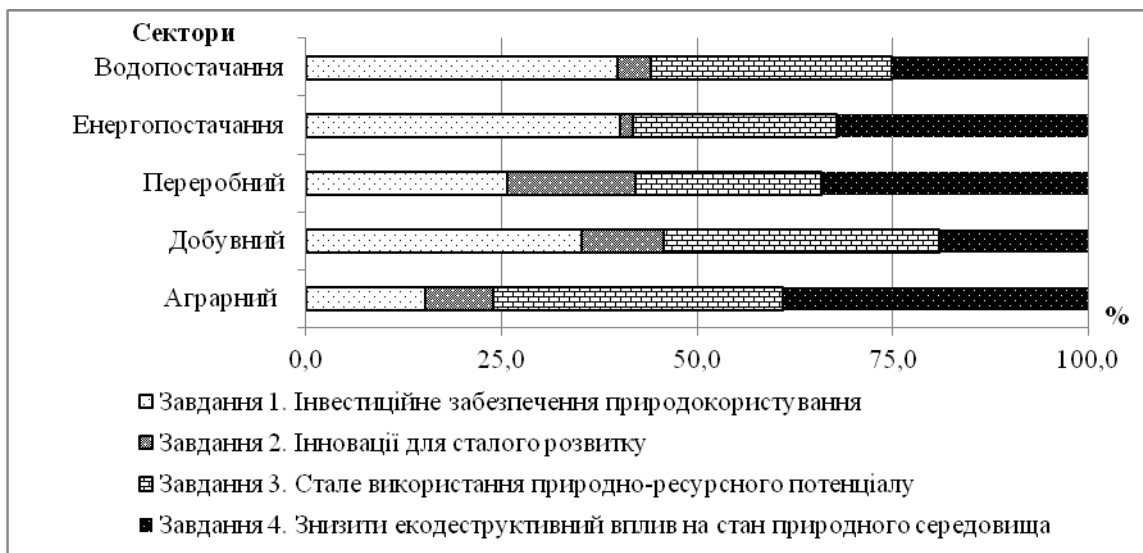

Рис. 5. Позиціонування секторів національної економіки в контексті впровадження завдань сталого розвитку, %

*побудовано автором за даними [8, с.84]

За її результатами, серед секторів переробна промисловість має найвищий рівень реалізації завдання щодо інвестиційної підтримки НДР та інновацій, а також посідає друге місце після аграрного сектору за зниженням екодеструктивного впливу на стан природного середовища. За ступенем впровадження першого і третього завдань переробний сектор посідає серед секторів четверте місце (див. рис. 5), що визначає необхідність розробки механізмів і заходів екологізації СВБ за даними напрямками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відповідно до сучасного наукового підходу, захист довкілля та екологічна сфера є невід'ємною складовою СВБ, інституціоналізація розвитку якого потребує розробки теоретико-методичного базису на засадах сталого розвитку. У дослідженні запропоновано авторські методичні положення щодо оцінки соціальної відповідальності суб'єктів переробної промисловості на засадах екологізації та сталого розвитку. Система індикаторів поєднала 22 авторських індикатори і один національний показник сталого розвитку. Окрім загальних індикаторів для оцінки інвестиційної підтримки природокористування, секторальної ресурсної та екологічної ємності валової доданої вартості, оціночна система включила низку специфічних індикаторів, зокрема, обсяг капітальних інвестицій на охорону атмосферного повітря переробної промисловості на одну тону викидів діоксиду вуглецю у секторі. На основі авторського методичного забезпечення, проведено оцінку екологічного компоненти СВБ у переробній промисловості України за 2015-2019 рр.

Встановлено, що переробна промисловість є одним із низьководоемних секторів національної економіки і водночас найбільшим споживачем енергії. У секторальній структурі використання електроенергії в Україні переробна промисловість посідає перше місце із часткою 42 %. Показано значну роль суб'єктів сектору у впровадженні завдань щодо інвестиційно-інноваційного забезпечення раціонального природокористування. Переробна промисловість є одним із вуглецевоемних секторів економіки, індикатор вуглецевоемності її валової доданої вартості в 3,4 рази вищий середнього рівня по економіці. У 2019 р. у секторальній структурі капітальних інвестицій на охорону атмосферного повітря 82 % припадало на переробну промисловість; питоми показник склав 72 грн./т викидів діоксиду вуглецю, що вдвічі вище середньої величини індикатора по економіці.

Головними напрямками та заходами розвитку соціально відповідального бізнесу в переробному секторі є стимулювання суб'єктів господарювання до впровадження енергоефективних технологій, екологічно безпечних інноваційних виробництв шляхом надання пільгових кредитів та податкових преференцій; стимулювання вітчизняних інвесторів до екологічно орієнтованих капіталовкладень, зокрема у сфері поводження з відходами; створення безпечних умов праці для всіх працюючих, нових робочих місць, проведення професійної підготовки працівників з питань охорони навколишнього природного середовища, здоров'я і безпеки; становлення міжсекторального партнерства, впровадження адаптивних механізмів взаємодії держави, бізнесу та суспільства в умовах

нестабільності. Також важливими завданнями на шляху реалізації державної політики розвитку СББ є участь суб'єктів господарювання в організації та підтримці системи охорони навколишнього природного середовища, покращення їх екологічних показників діяльності, залучення суб'єктів до участі в удосконаленні законодавства з питань поводження з відходами, стимулювання підприємств до виробництва інноваційної продукції та впровадження інновацій у промисловість, що передбачено чинними формальними інститутами [1].

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у удосконаленні методичного базису для оцінки екологічної компоненти СББ в переробній промисловості на засадах сталого розвитку, розробці та апробації авторських індикаторів, що дозволяють

визначити місце і роль переробного сектору у впровадженні завдань сталого розвитку в державі. Прикладна значимість методичних рекомендацій полягає у можливості їх використання органами управління на державному, регіональному та місцевому рівнях, різними стейкхолдерами в ході оцінки екологічного складника СББ, обґрунтування та розробки адаптивних механізмів розвитку соціально відповідального бізнесу. Перспективи подальших досліджень полягають у використанні методичних положень, запропонованих автором, для комплексної оцінки СББ в інших секторах національної економіки, а також доповненні оціночної системи індикаторів новими показниками, що відображають специфіку сталого розвитку певних секторів економіки.

Література

1. Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 р. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. №66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 4.02.2022)
2. Мостепанюк А.В. Сутність, принципи та методи реалізації корпоративної соціальної відповідальності в сучасній ринковій економіці. *Бізнес-Інформ*. 2019. №11. С.13-20. doi: 10.32983/2222-4459-2019-11-13-22
3. Мельник С. Становлення соціально орієнтованого бізнесу в Україні як складова державної соціальної політики. *Україна: аспекти праці*. 2008. №5. С.32-36.
4. Гальчак Х.Р. Забезпечення сталого розвитку підприємства як основа формування соціальної відповідальності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. №847. С.69-74.
5. Стандарт ISO 26000. Настанова по соціальній відповідальності. URL: <https://aop.nmu.org.ua/ua/metodicki/specialist/opg/lzi/zakon/> (дата звернення: 4.02.2022)
6. Смачило В.В., Баляба В.О. Оцінка соціальної відповідальності будівельних підприємств. *Економіка: реалії часу*. 2015. №6 (22). С.162-169.
7. Цілі Сталого Розвитку: Україна: Національна доповідь 2017. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с.
8. Буркинський Б.В., Нікішина О.В., Чеботарьова Н.Й. Методичні положення щодо діагностики домінант інвестиційно-інноваційної політики природокористування в секторальному вимірі: наук. доповідь. *Одеса: ІПРЕЕД НАН України*, 2021. 108 с.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 4.02.2022)
10. Довкілля України за 2018 рік: статистичний збірник / за ред. О. М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 214 с.
11. Довкілля України за 2019 рік: статистичний збірник / за ред. О. М. Прокопенко. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 214 с.
12. Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища за видами економічної діяльності з розподілом за видами природоохоронних заходів у 2018, 2019 році. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 4.02.2022)
13. Цілі сталого розвитку Україна 2020 р.: моніторинговий звіт. К.: Державна служба статистики України, ЮНІСЕФ. 92 с.
14. Цілі сталого розвитку Україна 2019 р.: моніторинговий звіт. К.: Державна служба статистики України, ЮНІСЕФ. 92 с.
15. Статистичний щорічник України за 2019 рік / за ред. І.С.Вернера. Київ: Державна служба статистики України, 2020. 465 с.
16. Нікішина О.В. Діагностика екологічної ємності національної економіки у секторальному вимірі. *Food Industry Economics*. 2021. 13 (1). С.49-61 URL: <https://journals.onaft.edu.ua/index.php/fie/article/view/1988/2186>. doi: 10.15673/fie.v13i1.1988 (дата звернення: 4.02.2022)

Стаття надійшла 9.02.2022

Стаття прийнята до друку 23.02.2022

Доступно в мережі Internet 28.04.2022

Nikishyna O.

Doctor of Economics, Senior Researcher
 Head of Department of Market Mechanisms and Structures
 Institute of Market and Economic & Ecological Research
 of National Academy of Sciences of Ukraine
 Frantsuzskiy boulevard, 29, Odesa, Ukraine, 65044
 E-mail: ksenkych@gmail.com
 ORCID ID: 0000-0002-7172-3551

METHODICAL RECOMMENDATIONS FOR THE ASSESSMENT OF SOCIALLY RESPONSIBLE BUSINESS IN THE PROCESSING INDUSTRY OF UKRAINE ON THE BASIS OF GREENING

The article substantiates the expediency of assessing the environmental component of socially responsible business at the macro level in the coordinates of sustainable development of the state in accordance with the modern scientific approach. Methodical recommendations for assessing the social responsibility of the processing industry and a system of economic and environmental indicators of sustainable development have been developed. The author's contribution to the evaluation system has been determined by sectoral indicators of resource and environmental capacity of gross value added, as well as specific indicators that combine investment and environmental components. On the basis of the developed methodical recommendations the estimation of ecological component of socially responsible business in the processing industry of Ukraine, expert and complex estimation of positioning of sector on its contribution to sustainable development of the state has been carried out.

It has been established that the processing industry is one of low water-intensive sectors of the economy and at the same time the largest consumer of energy. In the sectoral structure of electricity use in Ukraine, the processing industry ranks first with a share of 42 %. The significant role of the subjects of the sector in the implementation of tasks on investment and innovation of rational nature management has been shown. The processing industry is one of the carbon-intensive sectors of the economy: the level of carbon capacity of the gross value added of the sector (156,4 t / UAH) is 3,4 times higher than the average level in the economy.

An expert and comprehensive assessment of the positioning of the processing sector on its contribution to the sustainable development of the state has been conducted. It has been established that among the sectors of the economy the processing industry has a high level of implementation of tasks related to investment support of innovations and reduction of eco-destructive impact on the environment.

The main directions and measures of development of socially responsible business in the processing sector have been substantiated, in particular: stimulation of economic entities to introduction of energy efficient technologies, ecologically safe innovative productions by granting preferential credits and tax preferences; creating safe working conditions for all working, new jobs; formation of intersectoral partnership, introduction of adaptive mechanisms of interaction between the state, business and society in conditions of instability.

The scientific novelty of the study is to improve the methodological basis for assessing the environmental component of socially responsible business in the manufacturing industry on the basis of sustainable development. The practical significance of methodological recommendations has been determined by the possibility of their use by governing bodies of different levels in the development of adaptive mechanisms for the development of socially responsible business.

Key words: processing sector, socially responsible business, natural environment, sustainable development, evaluation, indicators, gross value added, ecological capacity.

References

1. *Kontseptsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi spriannia rozvytku sotsialno vidpovidalnoho biznesu v Ukraini na period do 2030 r. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.01.2020 r. №66-r.* Retrieved February 4, 2022, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>
2. Mostepaniuk, A. V. (2019). Sutnist, pryntsyipy ta metody realizatsii korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v suchasniy rynkovii ekonomitsi. *Biznes-Inform*, (11), 13-20. doi: 10.32983/2222-4459-2019-11-13-22
3. Melnyk, S. (2008). Stanovlennia sotsialno oriientovanoho biznesu v Ukraini yak skladova derzhavnoi sotsialnoi polityky. *Ukraina: aspekty pratsi*, (5), 32-36.
4. Halchak, Kh. R. (2016). Zabezpechennia staloho rozvytku pidpriemstva yak osnova formuvannia sotsialnoi vidpovidalnosti. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*, (847), 69-74.

5. Standart ISO 26000. Nastanova po sotsialnii vidpovidalnosti. Retrieved February 4, 2022, from <https://aop.nmu.org.ua/ua/metodicki/specialist/opg/lzi/zakon/>
6. Smachylo, V. V., & Baliaba, V. O. (2015). Otsinka sotsialnoi vidpovidalnosti budivelnykh pidpriemstv. *Ekonomika: realii chasu*, (6(22)), 162-169.
7. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. (2017). (rep.). *Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina: Natsionalna dopovid 2017* (pp. 1–176).
8. Burkynskyi, B. V., Nikishyna, O. V., & Chebotarova, N. Y. (2021). (scientific rep.) *Metodychni polozhennia shchodo diahnostyky dominant investytsiino-innovatsiinoi polityky pryrodokorystuvannia v sektoralnomu vymiri* (pp. 1–108). Odesa: IPREED NAN Ukrainy.
9. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Retrieved February 4, 2022, from <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Prokopenko, O. M. (Ed.). (2019). *Dovkillia Ukrainy za 2018 rik: statystychnyi zbirnyk*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
11. Prokopenko, O. M. (Ed.). (2019). *Dovkillia Ukrainy za 2019 rik: statystychnyi zbirnyk*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
12. *Kapitalni investytsii na okhoronu navkolishnoho pryrodnoho seredovyshcha za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom za vydamy pryrodokhoronnykh zakhodiv u 2018, 2019 rotsi*. Retrieved February 4, 2022, from <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. *Tsili staloho rozvytku Ukraina 2020 r.* (rep.). (pp. 1–92). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, YuNISEF.
14. *Tsili staloho rozvytku Ukraina 2019 r.* (rep.). (pp. 1–92). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, YuNISEF.
15. Vernera, I. Ye. (Ed.). (2020). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2019 rik*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
16. Nikishyna, O. V. (2021). Diahnostyka ekolohichnoi yemnosti natsionalnoi ekonomiky u sektoralnomu vymiri. *Food Industry Economics*, 13(1), 49-61. Retrieved February 4, 2022, from <https://journals.onaft.edu.ua/index.php/fie/article/view/1988/2186> doi: 10.15673/fie.v13i1.1988

Received 9 February 2022

Approved 23 February 2022

Available in Internet 28.04.2022

Цитування згідно ДСТУ 8302:2015

Нікішина О. В. Методичні рекомендації до оцінки соціально відповідального бізнесу в переробній промисловості України на засадах екологізації // *Економіка харчової промисловості*. 2022. Т. 14, вип. 1. С.68-79. doi 10.15673/fie.v14i1.2270

Cite as APA style citation

Nikishyna, O. (2022). Methodical recommendations for the assessment of socially responsible business in the processing industry of Ukraine on the basis of greening. *Food Industry Economics*, 14(1), 68-79. doi 10.15673/fie.v14i1.2270